

המיליציות השיעיות בעיראק ומלחמת "חרבות ברזל"

ירון שניידר | 29 ביולי, 2024 | גיליון 1884

כחלק מהתגובה הצבאית של הציר בהובלת איראן למלחמת "חרבות ברזל", מאז תחילת נובמבר 2023 מיליציות שיעיות בעיראק משגרות טילים וכטב"מים לעבר ישראל. מתקפות אלה, שהתרבו בחודשים האחרונים, משקפות שינוי בדפוסי פעילות הטרור של המיליציות, לאחר שבמשך שנים הן תקפו בעיקר את הכוחות האמריקאים בעיראק ובסוריה. התפתחות זאת דוחקת בישראל ובארצות הברית לתאם את המענה לאיום המשותף, שכן בהיעדר צעדים מרסנים תגבר התעוזה של המיליציות.

מתחילת נובמבר 2023, בעקבות התערבות חיזבאללה בלבנון והחות"ם בתימן בלחימה נגד ישראל, גם מיליציות שיעיות פרו-איראניות בעיראק החלו להגיב צבאית על המלחמה בעזה ("חרבות ברזל") במטחים של טילים וכטב"מים לעבר ישראל. התפתחות זאת מבטאת אף היא את הפיכתה של המלחמה בין ישראל לחמאס לעימות בין ישראל לבין ציר השיעי בהובלת איראן ומציגה חידוש נוסף: על הודעות שפרסמו מיליציות שיעיות בעיראק בעניין מתקפותיהן על ישראל, וכן תקיפות שהתבצעו נגד בסיסים אמריקאים בעיראק ובסוריה מאז מאוקטובר 2023, חתומה "ההתנגדות האסלאמית בעיראק" - שם גנרי, על משקל "ההתנגדות האסלאמית בלבנון" (כינויו של חיזבאללה).

מאז תחילת המלחמה, נטלו המיליציות העיראקיות אחריות על יותר ממאה שיגורים לעבר מטרות ישראליות וביצעו כמאתיים תקיפות נגד בסיסים בעיראק ובסוריה שבהם שוהים הכוחות האמריקאים וכוחות הקואליציה הבינלאומית הפועלת נגד דאע"ש. המתקפות נגד מטרות אמריקאיות פחתו במידה ניכרת אחרי תקרית שארעה בסוף ינואר 2024, שבה נהרגו שלושה חיילים אמריקאים מפגיעת כטב"ם בבסיס בו שהו בשטח ירדן. התקרית הקטלנית - שגררה החלטה אמריקאית להגיב צבאית, כולל נגד "אינטרסים איראניים" - הובילה להתערבות ישירה של איראן: מפקד כוח קודס של משמרות המהפכה, אסמאעיל קאאני, הגיע בדחיפות לשיחות עם נציגי המיליציות בבגדאד, וזמן קצר לאחר מכן הודיע דובר "גדודי חיזבאללה" (הארגון שהואשם על ידי ארצות הברית באחריות לתקרית) על עצירת המתקפות נגד מטרות אמריקאיות. מאז חודש פברואר "ההתנגדות האסלאמית בעיראק" מתמקדת במתקפות על ישראל ואף הגבירה את הקצב שלהן במרוצת שלושת החודשים האחרונים.

גם אם לא התבצעו בפועל כל המתקפות שעליהן ניטלה אחריות בשם "ההתנגדות האסלאמית בעיראק" - כפי שמעידים מקורות צבאיים אמריקאים - הרי שהמאמץ התודעתי של המיליציות הפרו-איראניות בעיראק להציג את עצמן כנרתמות לקחת חלק פעיל בעימות הצבאי האזורי

עם ישראל, וכן מיתוגן כ"התנגדות האסלאמית בעיראק" הם הצהרת כוונות כלפי חוץ וכלפי פנים: כלפי חוץ – נגד יריבי "ציר ההתנגדות", בדגש על ארצות הברית, ישראל ומשטרים באזור, שמשותפים עימן פעולה, על כי ברצונן של המליציות יכולה עיראק להפוך לחוליה נוספת בשרשרת "התלכדות הזירות" בעימות האזורי, ולא רק תחנת מעבר או עורף לוגיסטי בין איראן לסוריה ולבנון. וכלפי פנים - ברקע ההתפתחויות הצבאיות הללו ניצב תהליך התרחבות פעילותן והשפעתן הפוליטית של המליציות השיעיות הפרו-איראניות בעיראק, הנהנות במקביל מהתמיכה האיראנית ומתמיכת השותפים לממשלתו של מוחמד שיאע א-סודאני. חלק מהשותפים לקואליציית השלטון הנוכחית בבגדאד הם חברים בכירים במליציות הללו. ארגון הגג של המליציות, "הגיוס העממי", זכאי לתקציב ממשלתי ואף לציוד צבאי ולבסיסים ששייכים למדינה. במובן זה, ההסלמה הצבאית במהלך "חרבות ברזל" הינה מסר תקיף של המליציות המופנה גם לעבר ראש ממשלת עיראק, מוחמד שיאע סודאני, צבא עיראק ומנגנוני הביטחון הרשמיים, בעיצומו של ויכוח פנימי מתמשך על "גבולות הגזרה" של המליציות.

ראש הממשלה א-סודאני נחוש לשמור על הקשרים עם ארצות הברית, לרבות הסיוע הצבאי שהיא נותנת לצבא עיראק במסגרת תכנית האימונים ובניין הכוח, בעיקר לצורך המשך הלחימה בדאע"ש, כצורך ביטחוני חיוני. ואילו המליציות מאיימות לחדש ואף להחריף את מתקפותיהן על הכוחות האמריקאים, אם לא יושג בקרוב הסכם בין ממשלת עיראק לממשל האמריקאי בדבר נסיגת הכוחות האמריקאים מעיראק. איתות ברור לכך הוא סדרה של מעשי ונדלזים שביצעו פעילים מהמליציות השיעיות נגד רשתות מזון מהיר המזוהות עם ארצות הברית בבגדאד בתחילת חודש יוני, ובעקבותיה נעצרו בהוראת שר הפנים החשודים מ"גדודי חיזבאללה". המליציה אף פרסמה הצהרה הקוראת להחרים ולגרש את העסקים המזוהים עם ארצות הברית מעיראק.

אמנם לא כל מהלכי המליציות הללו מתבצעים בתיאום הדוק עם הפטרון האיראני, אך בעיני עצמן הן מהוות שחקן צירי המעוניין לבסס את מעמדו כשותף פעיל למהלכים שמקדמת איראן נגד ישראל, תוך כדי המלחמה ברצועת עזה ובמסגרת אסטרטגיה של תגובה אזורית להתפתחות המלחמה. כמו חיזבאללה והחות'ים, גם המליציות השיעיות בעיראק מכוונות את מתקפותיהן על ישראל בדרך כלל למטרות צבאיות (בסיסי חיל האוויר וחיל הים) או אזרחיות בעלות ערך אסטרטגי (נמלי ים ואסדת הגז). מעבר לניסיון לפגוע בזרועות האוויר והים של ישראל, מדובר בניסיון לאתגר אותה מחזיתות נוספות - מכיוון מזרח וצפון מזרח - וליצור עומס על מערכות ההתראה וההירוס. המליציות בעיראק הצטרפו אף הן למתקפה המרוכזת של איראן על ישראל ב-13 באפריל, בתגובה על חיסולו של הגנרל האיראני מהדזוי בסוריה, וזאת כהמחשה ליכולת של "ציר ההתנגדות" לארגן מתקפה אווירית משולבת על ישראל.

אשר לתוצאות המתקפות מעיראק על ישראל עד כה - רוב הטילים והכטב"מים שהתקרבו לישראל או חצו לשטחה לאורך הגבול המזרחי - מרמת הגולן ועד אילת - יורטו בדרכם למטרות, למעט פגיעות ספורות שהסבו נזק קטן יחסית למתקפות של חיזבאללה. המתקפות נגד

הבסיסים שבהם שוהים הכוחות האמריקאים בעיראק ובסוריה גרמו לעשרות נפגעים ולשלושה חיילים הרוגים (במתקפה החריגה בירדן) והובילו למתקפות תגובה של צבא ארצות הברית על בסיסי המיליציות וכן לסיכולים ממוקדים על אדמת עיראק נגד המעורבים במתקפות.

לכאורה, מדובר באתגר משני ביחס להתפתחות בגבולה הצפוני של ישראל, נוכח העלייה החדה בעוצמות העימות עם חיזבאללה וביכולות הצבאיות שבהן עושה חיזבאללה שימוש כדי להגביר את היקף הפגיעה במטרות בישראל. אולם, כבר עתה המיליציות העיראקיות חותרות להרחיב את מעורבותן בעימות עם ישראל, במספר דרכים: בשבועות האחרונים התפרסמו בעיראק נטילות אחריות משתפות ל"התנגדות האסלאמית בעיראק" ולמורדים החות'ים בתימן – איתות ברור לשיתוף פעולה מתהדק בין שני השחקנים הללו, שפעלו עד עתה בנפרד. ברקע לכך דווחו מפגשים גלויים בין נציגי המיליציות מעיראק ומתימן על אדמת איראן ושיתוף פעולה צבאי ביניהם. בתקשורת הסעודית דווח כי החות'ים עוברים בעיראק אימונים בבסיסי "הגיוס העממי". מעבר לכך, תוך כדי המלחמה בעזה הופיעו דיווחים על אודות הידוק הקשרים ועל מפגשים בין הנהגת חמאס למנהיגי המיליציות ונציגי ממשלת עיראק, כשעל הפרק פתיחת משרד של חמאס בבגדאד שיוכל להוות חלופה למקום מושבה הנוכחי של הנהגת חמאס בחו"ל בקטר.

התפתחות נוספת שטומנת בחובה סיכון ביטחוני גבוה עבור ישראל היא המאמצים של המיליציות העיראקיות לחדור לירדן לשם ביצוע פעולות טרור חוצות גבול לשטח ישראל (בנוסף לניסיונות של איראן ושלוחיה, שנחשפו גם תוך המלחמה בעזה, להגיש סיוע לארגוני הטרור הפלסטינים באמצעות הברחות נשק דרך ירדן, ואולי גם כחלק מהם. באפריל הצהיר בכיר בארגון "גדודי חיזבאללה" העיראקי על נכונות להגיש ל-12,000 ירדנים אמצעי לחימה מסוגים שונים כדי לפעול יחד נגד ישראל. גורמים רשמיים בירדן אף הודו באחרונה כי המיליציות העיראקיות ניסו מאז ה-7 באוקטובר לבצע פעולות חדירה לשטח ירדן כדי להגיע לגבול עם ישראל וכי בירדן מזהים ניסיונות של איראן והמיליציות הפועלות בחסותה לערער את היציבות בממלכה.

בישראל נשמרת עד עתה עמימות ביחס לגל המתקפות הגואה מכיוון עיראק. בשבועות האחרונים מוצגים בהודעות דובר צה"ל היירוטים של כלי טיס וטילים המשוגרים מעיראק (על פי תזמוני ההודעות) כיירוט של מטרות אוויריות שעשו את דרכן לישראל מכיוון מזרח. לשון מעורפלת זו עשויה להעיד על אודות הימנעות מכוונת מהבלטת הניסיונות לפגוע בישראל מעיראק – כל עוד מערכות ההגנה הפועלות במרחב מצליחות להתמודד ביעילות עימן והנזק שנגרם כתוצאה מהן הוא שיורי. זאת ועוד, במצב המלחמה הנוכחי, ייתכן כי ישראל נמנעת מלפעול בגלוי נגד מקורות הירי בעיראק, בהנחה שמהלך כזה עלול להוביל לחידוש מאסיבי של המתקפות הצבאיות נגד הכוחות האמריקאים בסוריה. ברם, כפי שעולה מניתוח המגמות הנוכחיות, המתקפות מעיראק מאז תחילת המלחמה נמצאות במגמת עלייה ואף במגמת החרפה בסוג האיומים, הנוכחיים והפוטנציאליים, מצד המיליציות העיראקיות ובדחיפת איראן.

גם אם כרגע ישראל מתמקדת בחזיתות הקרדינליות בדרום ובצפון, נדרשת היערכות להתמודדות עם כלל התרחישים הללו, גם בשיתוף ארצות הברית ובעלות בריתה באזור, כחלק מהעימות האזורי נגד איראן והציר.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט